Жазу сауаттылығын қалыптастырудағы қазақ тілі емлесі ережелерінің кейбір ерекшеліктері

Мусин Лайс Капезұлы,
Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті қазақ филология кафедрасының аға оқытушысы, гуманитарлық ғылым магистрі

Латын графикасына негізделген қазақ емлесінің негізгі ережелері **жобасы** 2018 жылдың қыркүйек айында білім беру, ғылыми-зерттеу орталықтарына сараптамаға жіберілді.

Сараптама ұсыныстарын қабылдай отырып 2018 жылдың 6 желтоқсанында Қазақ тілі әліпбиін латын графикасына көшіру жөніндегі ұлттық комиссия мақұлдаған **жаңа әліпби негізіндегі қазақ тілі емлесінің ережелері** айналымға енді.

Ережеде:

- қосар дыбыстарды (**ұу/үу, ый/ій**) дара әріппен (**у, и** әріптерімен) таңбалаудың үлгісі ұсынылды;
- қазақтың әдеби тіліндегі емлесі қиын сөздердің орфографиялану ерекшеліктері көрсетілді;
- латын негізді жаңа әліпбиде жоқ **ё, й, ц, щ, э, ю, я, ь, ъ** әріптерінің жазылу баламасы берілді;

Дауысты дыбыстарды таңбалайтын әріптер:

a, á , o, ó , y, i, u, ú , e.

Дауыссыз дыбыстарды таңбалайтын әріптер:

b, d, f, g, ǵ, h, ı, j, k, l, m, n, ń, p, q, r, s, t, v, ý, z, sh, ch.

ı, ý әріптерінің емлесі

§7. **yı** (ый), **iı** (ій) дыбыс тіркестері сөздің барлық буынында **ı** әрпімен жазылады: *ıgilik, ıman; kıim, tıyn, sıa, sıaqty; bı, tarıhı; ınstıtý t, kıno, granıt*.

Е с к е р т у. Қосар уı (ый) әріптері тек sуı (сый), tуı (тый) түбірлерінен жасалған сөздерде жазылады: *syılyq, syıymdylyq, syıý ; tyıym, tyıylý , tyıý* .

§8. **uý** (ұу), ***úý*** (үу) дыбыс тіркестері сөздің барлық буынында **ý** әрпімен жазылады: *ý yldyryq, ý yz, ý ildeý ; tý ys, qý yrshaq, gý il, tintý ir; oqý , sý , jazý , kelý , barý*.

§9. **ю** әрпі **ıý** әріп тіркесі түрінде жазылады: *aıý , baıý , oıý , jaıý , sú ıý .*

Е с к е р т у. **ı** әрпінен кейін тұрған ю әрпінің орнына **ý** жазылады: q*ıý , jıý .*

§10. **я** әрпі **ıa** әріп тіркесімен жазылады: *qoıan, ıaǵ nı, saıa.*

Е с к е р т у. **и** (**ı**) әрпінен кейін тұрған **я** әрпінің орнына **а** жазылады: *qıar, sıa, jarıa.*

§15. Түбірдің соңғы буынында үнді дауыссыз дыбыстан кейін тұрған **у, і** әріптері тәуелдік қосымшасы жалғанғанда түсіріліп жазылады. Мысалы: *aýyl – aýly*, *daýys – daýsy*, *erin – erni*, *halyq – halqy*, *oryn – orny*, *ǵuryp – ǵurpy*, *qyryq – qyrqy (қырқын беру)*, *kórik – kórki (бет-ажар)*, *árip – árpi*, *naryq – narqy (бағасы)*, *paryq – parqy*, *qulyq – qulqy*, *oıyn - oıyny*.

Е с к е р т у. Мағынасына нұқсан келетін сөздерде **у, і** түсірілмей жазылады. Мысалы: *qulyq – qulyǵy; kórik – kórigi* (ұстаның құралы); *qalyp – qalyby* (нанның қалыбы); *qyryq – qyryǵ y* (сандық мағына); *naryq – naryǵ y* (термин)

Назарларыңызға рахмет!